

Slovenščina-knj.

1. LETNIK

Besedna umetnost ali književnost (leposlovje, literatura ali slovstvo) je vrst umetnosti, ki ima za izrazno sredstvo besedo.

Književnost delimo po izvoru na ljudsko in avtorska ali umetna.

Književna besedila delimo na lirska besedila (izpovedna), epska besedila (pripovedna) in dramska besedila.

Književna besedila delimo tudi po obliki na poezijo in prozo.

Književna besedila delimo po umetniški vrednosti na:

- besedila z visoko umetniško vrednostjo (visoka literatura) dolgotrajna estetika, bogata v slogu in stilu. Na primer: Shakespeare: Romeo in Julija; Ivan Cankar: Na klancu; Dostojevski: Zločin in kazen.
- Besedila z nizko umetniško vrednostjo (nizka literatura) kratkotrajen estetski učinek, namenjen je množični uporabi, nekakovostno besedilo, vsebino ima prazno (žepnice, šund, svinjepisje). Na primer: dela Dese Muck, Svetlane Makarovič...)

Literatura so vsa besedna besedila ne glede na njihovo vrednost. Književnost pa so besedna besedila z estetskim učinkom.

Književne zvrsti so: lirika, epika in dramatika.

Književne vrste so: gazela, glosa, sonet, črtica(lirika); ep, basen, povest, pravljica, roman(epika); komedija, tragedija(dramatika).

Temeljne literarne vede:

- Literarna teorija-ukvarja se z književnimi oblikami, zvrstmi in vrstami, snovjo, temo, motivom, preučuje pesniška sredstva...
- Literarna kritika-je pisno mnenje, sodba, zlasti o kakovosti književnega besedila, mnenje...
- Literarna zgodovina-proučuje zgodovino literature.

Pomožne literarne vede-pomagajo raziskovati besedno umetnost:

- Biografija-veda o življenjepisu
- Sociologija-veda o družbi
- Psihologija- veda o človekovi zavesti in podzavesti
- Filozofija- veda o naravi sveta, položaj človeka...
- Bibliografija-knjižničarstvo

ANTIČNA KNJIŽEVNOST

Antična književnost-8. St.p.n.š. do 5/6 st.n.š.

Grška doba-8. st.p.n.š do 240 n.š.

Rimska doba-240n.š. do 5/6 st.n.š.

Antična književnost je najstarejša evropska književnost v kateri so se izoblikovali temelji za vse literarne zvrsti in literarne vrste. V času antike pa se razvijejo še likovna umetnost, filozofija, zgodovina, astronomija, mitologija, religija. Antična književnost je tako kot Antika v celoti tesno povezana z religijo-mitologijo. V literaturi imajo bogovi zelo pomembno vlogo, pojavljajo se tudi kot literarne osebe. Tako kot v življenju tudi v literaturi odločajo o usodi ljudi-literarnih oseb. Kar bogovi napovedo to se uresniči, temu se ne da ubežati.

Bogovi so nesmrtni. Antično književnost delimo na:

- Arhaično ali predklasično obdobje
- Atiško ali klasično obdobje
- Helenistično obdobje

Literarne zvrsti:

- Epika
- Dramatika
- Lirika

Literarne vrste:

ep, roman, roman v verzih, novela,
balada, romanca
komedija, tragedija, drama
psalm, epoda, sonet

Antropomorfizem-bogovi imajo podobo človeka.

Monoteizem-vera v enega boga.

Politeizem-vera v več bogov hkrati.

HOMER: Iliada

Homersko vprašanje-dvom o avtorstvu Iliade in Odiseje:

- Med Iliado in Odisejo je preveč snovnih, jezikovnih in zgradbenih razlik.
- Snovno Iliada in Odiseja Zajemata preveč zahtevno zgodovinsko znanje, da bi ju lahko sestavil preprost neizobražen potujoči pevec.
- Homer na bi ustvaril samo osrednji del obeh epov, ostali del naj bi dodali potujoči pevci v kasnejši dobi.

Homer(8.st.p.n.š.)je bil slepi potujoči pevec-rapsod(aojd). Je avtor dveh epov: Ilijada in Odiseja.

Iliada in Odiseja sta najpomembnejša epa svetovne književnosti. Sta klasični pesnitvi po vsebini in po obliki. Sta junaško mitološka epa.

Mit o trojanski vojni: Osrednja oseba mita je Paris sin trojanskega kralja Prijama in kraljice. Ob rojstvu mu je bilo prerokovano da bo uničil svoje rojstno mesto Trojo(Iliada). Starši zato ukažejo pastirju naj Parisa odnese v gore in ga prepusti smrti. Parisa začne dojiti medvedka in pastir ga najde po nekaj dneh živega. Otrok se mu zasmili, odnese ga domov in ga vzgaja za pastirja. Na paši ga obiščejo tri boginje: Hera, Afrodita in Atena. Od njega so zahtevale naj izbere najlepšo. Vsaka mu hinavsko obljubi nekaj za dober izbor. Afrodita mu obljubi najlepšo žensko, Atena modrost, Hera pa največje kraljestvo. Paris izbere Afrodito. Omogočila mu je, da je ugrabil prelepo Heleno ki je bila žena kralja Menelaja. To dejanje je sprožilo vojno med Grki in Trojanci. Vojna traja celih 10 let, ko se izid nagne na Grško stran. Grki s pomočjo Odisejeve zvijače znane kot trojanski konj vdrejo v mesto, ga opustošijo, moške pobijejo, ženske pa zaslužnijo. Po zmagi se Odisej in vojaki vračajo na rodno Itako , deset let vračanja imenujemo odisejada.

Kratka vsebina Iliade:

Hektorjevo slovo od žene in sina(6. Spev)

Hektor svoji ženi pravi naj jo nič ne skrbi usoda, tudi če bo on premagan. Ostati pa ne more, ker ga bi imeli za šlevo. Hektor prosi Zevsa, da bi tudi njegov sin bil velik vojak oz. vodja Trojancev, kot je on sam.

Hektorjeva smrt(22.spev)

Hektor in Ahil se med seboj bojujeta s sulicami. Boginja Atena, ki je na strani Grkov, se Hektorju prikaže v podobi njegovega brata Deifoba in mu obljubi pomoč v dvoboju. V dvoboju le tega ni bilo, da bi pomagal bratu. Atenino pomoč je izkoristil Ahil, ki je nato premagal svojega nasprotnika. Hektor ponudi Ahilu v zameno za svojo telo zlato in bron, ki mu ga bosta odplačala njegova starša da ga dostojanstveno pokopljejo. Ahil ponudbo zavrne, kljub temu da mu je Hektor obljubil na bo v obratnem primeru on izločil njegovo truplo Ahajcem.

Hektor: je prikazan kot zaskrbel in zaskrbljen družinski človek, kar je razvidno iz njegovih besed namenjenih ženi ko ji pravi da ga nič tako ne skrbi, kot njena usoda, če bo premagan. Ostati pa ne more ker ga bi imeli za šlevo.

Ahil: je bil krut, brezsrčen prevarant.

Vloga bogov: delavni listi.

Antični ep: je daljša pripovedna pesnitev, ima obsežno zgradbo in je napisan v verzih, v vsebini se izmenjuje veliko dogodkov-epskih situacij in stalno se izmenjuje življenje, smrt, veselje, žalost...

Epska širina; osebe, bogovi, dogodki opisani izredno natančno, na dolgo in široko.

Homerska primera je razširjena primera, ki jo beremo čez več verzov.

Verz v epu je: daktilski heksameter(heksameter-6)

Hektor zdaj ti si mi vse si oče si mati mi častna

Prišlo je do nepravilnega heksametra zaradi prevoda.

Interpretacija: osrednja junaka Iliade sta Ahil in Hektor. Ahil je največji in najmočnejši in nepremagljivi junak, ranljiv je bil samo na peto-tetivo(Ahilova peta). Znan je bil po svoji strasti, vročekrvnosti in maščevalnosti. Na koncu je postal tragična žrtev svojih strasti. Njegovo pravo nasprotje je Hektor-veliki bojevnik, junak, miren, slavi kot skrbeč mož in družinski oče(6 spev).

Antično gledališče: ali amfiteater je bilo gledališče ki je bilo zgrajeno na pobočju hriba. Zgrajeno je bilo zelo akustično da se je slišalo do vrha. Gledalcev je lahko bilo več 1000. Predstavo so lahko šli gledat tudi sužnji ki so imeli takrat prosti dan. Ženske niso smele igrati temveč so jih zamenjali mladi dečki.

STAROGRŠKA LIRIKA

V Grčiji se je razmahnila v 6. In 7. St.p.n.š. Glavne zvrsti antične lirike so himne, ode, žalostinke, ljubezenske pesmi... Glavna posebnost Grške lirike je da so jo izvajali ob spremljavi na glasbila. Poznali so zborovske in individualne pesmi. V kasnejšem obdobju pa so začeli pesmi recitirati. Motivi za lirske pesmi so hrepenenje, neizpolnjene ljubezenske želje, srečna zaljubljenost...

Predstavniki:

- Sapforo:Himna Afroditi, Svatovska pesem, Pesem
- Anakreon: Eros, z zlatimi kodri bog, Senca so osivela

Sapforo(ok. 600 pr. Kr.): je prva evropska pesnica. Pisala je ljubezenske pesmi. Slavo so ji prinesle tudi svatovske pesmi. Sapforo je vodila prvo dekliško pesniško šolo in mlade učenke učila petja.

Anakreon(570.-ok. 485.pr. Kr.): se je rodil v Teosu v Mali Aziji. Večino življenja je živel kot dvorni pesnik. V svojih pesmih je opeval vino, lahkotno ljubezen, minljivost in uživanje. Nikoli se ni sprl z zunanjim svetom. Njegovih pesmi se je ohranilo izredno malo. Vplival je na evropsko liriko baroka in klasicizma (anakreotika).

Tragedija: je dramsko delo, ki kaže propad junaka zaradi usodne krivde, napačne odločitve, volje bogov, usode ali nenaklonjenih družbenih sil. Napisana je vedno v verzih. Pojem tragični junak lahko razlagamo z dveh plati. Tragičen junak je: -Junak, ki ne sme premagati notranje ideje oziroma misli-prepričanje(Antigona in njena ljubezen do brata)

-Junak, ki ne sme premagati zunanjih idej, usode...(Kralj Ojdip)

RIMSKA KNJIŽEVNOST

Je del velikega obdobja Antike, razvije se po propadu grške literature oz. starogrške dobe. Rimska književnost traja od leta 240pr.na.š ter do 6.sto.n.š., ko propade rimski imperij. Začetek Rimske književnosti leta 240 p.n.š, ko Livijus Avdrionikus v latinščino prevede Odisejo. Rimljani so od Grkov prevzeli vse od religije, mitologije do literature. Uradni jezik Rimskega imperija je bila latinščina, ki je kasneje postala uradni jezik srednjeveške katoliške cerkve. Latinščina je mrtev jezik, uporablja se v farmaciji, medicini, biologiji... Zgradili so prve amfiteatre. Prvi so gradili vodovod, tlakovane ceste in akvadukt. Postavili so temelje današnjega prava. Uredili so koledar.

Književnost se deli na več obdobj:

- Arhajična doba- Razvije se predvsem dramatika, imajo raje komedje. Pre.: Plavt: komedija Dvojčka- vpliva na renesančne umetnika Shakespeare.
- Zlata doba- v tem času se razvije lirika, čas znanih retorikov. Postavljeni so temelji retorike(Cicero); razvoj zgodovinopisja(Juri Cesar); razvoj epike po grškem vzgledu(Vergilov ep Eneida; Ovid:Metarmofoze); začnejo pisati romane in jih tudi veliko bolj cenijo kot Grki; epika v nevezani besedi(Petronij: Satirikon).
- Doba upadanja

Rimska lirika: Ustvarili temelje izpovedne poezije- neoteriki(rod novih pesnikov)
Pre.:Katul, Horac, Tibul(elegije-žalostinke), Ovid, Propertius. Rimska lirika je najbolj izvirna in nov del književnosti rimske antike. V njej so postavljeni evropske lirske poezije, tako v obliki ,kot v slogu in temah. Tematsko so zastavili naslednje temelje: ljubezensko, miselno ali meditativno, osebnoizpovedno liriko, domovinski in satirično liriko(smešno žajiva kritika). Oblikovno pa utemeljijo(literarno): elegija, oda ali hvalnica, satira, epoda-dvovrstične kitice, epigram-štirivrstična pesem(uganka misel)

Katul: Blagoslov ljubezni

Katul: Živel je v 1.sto.p.n.š., rojen je v Veroni. Živel je boemsko-lahkotno, čim bolj brezskrbno in k umetnosti usmerjeno življenje. Bil je najpomembnejši neoterik. Kljub temu, da je neoterik vendarle vzgled poišče pri grških lirikih Sapfo in Anakreon. Katul je ustvaril posebno novo obliko ljubezenske pesmi: Opeva individualno ljubezen- ljubezensko čustvo v celotnem pesniškem opusu je namenjeno le eni ženski; z opevano žensko po imenu Lesbija(Klodija) je ustvaril prototip vseh poznejših kraljic srca in poezije. Ljubezen tej ženske je največkrat nedosegljiva. Katul je ustvarjal nove in nestalne pesniške oblike, ki so nastajale sproti po občutku.

Interpretacija pesmi: Lirski subjekt je pesnik, ki nagovarja Lesbijo. V prvem verzu jo poziva k ljubezni. Corpetien- živi v ljubezni.Pesnik gleda na življenje kot na nekaj minljivega.

Analiza: brezkitična pesem; Moja Lesbija- nagovor; stopnjevanje; metafora, pomanjševalnice; primera, epifora, okrasni pridevniki, besedna inverzija in svobodna rima.

ORIENTALSKA KNJIŽEVNOST

Pojem izvira iz pojma Orient, ki pomeni vzhod. So starejše od antičnih(evropskih), razvijale pa so se na področji severne Afrike, Bljžnega in Daljnega vzhoda in celo v Aziji. Razvija se od leta 3000p.n.š. do leta 1000p.n.š. Najstarejša se je razvijala v dolini reke Nil- Egipčanska književnost.

1. Egipčanska(egiptovska) književnost:

Ta knj. se je ohranila na stenah templjev, grobnic in na papirusu. Besedila so ohranjena fragmentarno(po delih). Najpomembnejši del predstavlja pesništvo. Od tu so znane prve socialne pesmi, ki so nastajale ob težkih delih. S pesmijo so si delavci dajali moč, polepšali so si dan(Pesem nosačev žita). Knjiga mrtvih- je zbirka molitev, himen, hvalnic, ki je ohranjena na papirusih zvitkih, le te pa so polagali mrtvim na grobove. Himna sončnemu božanstvu- Napisal jo naj bi faraon Amenofis(monoteizem) je himna soncu, naravi, sebi, ki je božji namestnik na zemlji. Cikel ljubezenskih pesmi nosijo naslov: Začetek besed velike razveseljevalke srca. Vpliva na nastanek Visoke pesmi v Bibliji.

2. Babilonsko-asirska književnost:

Razvila se je na področju stare Mezopotamije-področje Iraka. Izredno močno razvit ep: Ep o Gilgamešu(prvi svetovni ep). Nastal naj bi okrog leta 1200p.n.š.

3. Staro židovska(hebrejska, judovska) književnost

4. Arabska književnost:

Se je razvijala na Arabskem polotoku. Temeljna sveta knjiga islamskega sveta je Koran. Tisoč in ena noč je zbirka pravljic, pripovedk, basni, anekdot, ki je nastajala več stoletij(od 8 do 16s.n.š.). Prvi prevod smo Slovenci dobili že v 19. Stoletju-Lipe Haderlop(1880-1886)

5. Perzijska književnost.

Ima temelj v sveti knjigi, ki se imenuje Avesta. Je zbirka mitičnih in liturgičnih besedil kot so himne, molitve. Iz perzijske literature se ohrani v evropski literaturi gazela. Nacionalni ep: Šah name-knjiga kraljev je popisana zgodovino Irana od mitičnih začetkov do arabske osvojitve. Največja vrednost tej knjige pa so biografije 50 perzijskih kraljev.

6. Indijska književnost:

Vede- indijska sveta knjiga; tu so ohranjena verska besedila, himne...

Najobsežnejša svetovna epa sta Mahabharata in Ramajana.

Mahabharata obsega več kot 10000 verzov.

7. Kitajska književnost:

Delimo na obdobje po dinastijah(Tang, Sung, Ming)

8. Japonska književnost:

Haiki- je oblika kratke pesmi , ki ima točno določeno število verzov,

zlogov. Pesmi so povezane z vtisi z narave

BIBLIJA

Sveto pismo(besedila poslana od Boga) ali Biblija je knjiga vseh knjig. Nastajalo je od približno leta 4000p.Kr. pa do okoli leta 400Kr. Je krščanska in delno judovska sveta knjiga, ki govori o zgodovini odrešenja in o božjem razodetju.

Biblija se deli na:

Stara zaveza

Je pisana hebrejščini in delno v armejščini. Sestavljena je iz 45 knjig. Pripoveduje o življenju pred Jezusovim rojstvom. Od leta 4000pr.Kr. pa do začetka našega štetja. Njeni deli so: postava oz. zakoni(tora); preroki; spisi ali poučne knjige. Staro zavezo berejo Židi, ker Jezusa ne priznavajo.

Prevodi svetega pisma:

Prvič prevedeno v latinščino okrog leta 400 našega štetja. Prevod se imenuje vulgata(ljudsko, splošno- po latinsko). Avtor prevoda je Hieronim.

Grški prevod Stare zaveze je nastal okrog leta 200p.Kr. in se imenuje Septuaginta(lat. sedemdeset).

V slovenščino je sveto pismo ali Biblijo prevedel Jurij Dalmatin-1584.

Nova zaveza

Je napisana v grščini. Sestavljena iz 27 knjig. Pripoveduje o življenju in delu Jezusa Kristusa. Dokončno obliko je dobila okrog leta 400. Njeni deli so: evangeliji ali vesela oznanila-oznanjajo božjo besedo; pisma ali poučne knjige; preroška knjiga-razodetje-apokalipsa.

Biblija ima za evropsko civilizacijo kulturni in literarni pomen. To pomeni, da v bibliji najdemo polliterarna besedila. Ima estetski učinek in praktičen namen. Je vir motivov, tem; za literarne ustvarjalce. Med pripovednimi vrstami besedil se pojavljajo zgodbe, pesmi, zakoni, pisma, zgodovinska besedila, legende, preroške knjige, lirski poezija... Ekumenska izdaja- to je Mariborska Biblija v eni knjigi s tem, da so besedilo ponovno pregledali in bolj smiselno razdelili in prilagodili ljudem(1974).

Značilnosti Biblijskega jezika.

- Zamenjan besedni red samostalnika(duh Gospodov)-besedna inverzija
- Zamenjan besedni red glagola(je prišel sem; je širil)-besedna inverzija z glagoli
- Ponavljanje(in je rekel)-paralelizem členov
- Poosebitev
- Kopičen veznik in-mnogoverzija-stopnjevanje
- Napisano je slovesno

Samson

Je iz stare zaveze in sicer iz Knjige sodnikov in pripoveduje o dogodkih iz leta 1200-1000 pred Kristusom. To je bil, čas tako imenovanih sodnikov, kot so Izraelci imenovali svoje duhovne in vojaške voditelje pred nastankom kraljestva.

Samson se hoče poročiti s Filistejko. Na gostijo pride 30 Filistejcev, ki jim Samson zastavi uganko. Filistejci, s pomočjo Samsonove zaročenke rešijo uganko. Samson jih ubije. Samsonova zaročenka se poroči z drugim in on od jeze požge vsa polja Filistejcev. Filistejci potem požgejo hišo zaročenke, njegovega očeta in njo. Samson jih natepe, pobegne k Judom. Judje ga hočejo izdati a ta jih z lobanjo pobije. Tam vzljubi Dalilo, ki so jo podkupil Filistejci. On ji pove v čem je njegova moč. Njegova moč je v lasih in ona jih mu v spanju postrizhe. Filistejci Naredijo veliko praznovanje, ker so ujeli Samson , a on se jim maščuje in zruši nosilne stebre hiše in s tem ubije veliko ljudi.

Prilika o izgubljenem sinu

Je iz Nove zaveze in sicer iz Lukovega evangelija, ki naj bi nastal v 2.stoletju našega štetja. Besedilo je nastalo po pričevanju, iz Jezusove lastne izkušnje. Pobožni judje so Jezusu očitali, da se preveč druží z grešniki, prestopniki in izobčenci. V odgovor jim je povedal zgodbo Prilika o izgubljenem sinu. Prilika je pol literarno besedilo v katerem je podan versko-moralni nauk, torej ima zgodba poučni namen. Prilika pa se imenuje zato, ker podaja nauk ob primeri oziroma priliki iz vsakdanjega življenja. Primeri prilik so vzeti iz vsakdanjega življenja zato, da so ljudje razumeli zgodbo in da je bil dosežen njen namen. Parabola je izmišljena zgodba, ki pripoveduje o nenavadnem primeru-izidu zgodbe včasih zelo neživljenjsko. Eksistencializem- bivanski. Neki človek je imel dva sina. Mlajši sin je zahteval svoj delež premoženja, s tem deležem je odšel od doma. Vse je zgubil in postal je reven. Vrnil se je k očetu, ki ga je sprejel. Oče je naredil veliko slavlje, ker se je sin vrnil. Starejši sin je bil ljubosumen in ni razumel zakaj slavlje.

Nauk zgodbe: človek mora znati odpuščati in sprejeti človeka napakami. Mora mu dati drugo priložnost.

Jezikovne značilnosti:

- Paralelizem členov(oče, grešil se zoper neba in zoper tebe; in rekel je)
- Metafore (mrtev, izgubljen,prstan na roko in sandale na noge)
- Mnogovezje(in)
- Stopnjevanje

PSALM 130(129)

Psalm označuje lirska pesem, peta ob spremljavi strun v kateri se odraža razmerje med človekom in Bogom. Izražajo človekovo tožbo, prošnjo, čaščenje, zahvalo ali molitev, pogosto govorijo tudi o trpljenju izraelskega ljudstva.

Psalmi ločimo glede na vsebino na:tožba, prošnja, zahvala, spokorniški psalm, molitev, čaščenje. Psalmi so zbrani v Knjigi psalmov ali Psalterju. Avtor nekaterih je kralj David, ostali pa več neznanih avtorjev. Nastajali so od 10 do drugega stoletja pred našim štetjem.

Lirski subjekt je vernik, naslovnik pa Bog. Vernik izraža svojo ljubezen do Boga, od boga pričakuje rešitev Izraela. Preimenovanje: iz globočine kličem.

Paralelizem členov ali ponavljanje: gospod. Retorično vprašanje: kdo bo mogel

obstati. Vzklik: Izrael, pričakuj gospoda! Primera: moja duša čaka na gospoda bolj kakor stražarji na jutro. Antiteza ali nasprotje: krivd.

VISOKA PESEM

Je ljubezenska pesem in tudi erotična, zato ne bi smela biti v Bibliji. V Bibliji je pa zato, ker jo gledajo kot alegorija-prispodoba za nekaj drugega. Domnevajo da je avtor kralj Salomon, ki je živel ok. Leta 960 pr. Kr. Biblija oz. vera razlaga to ljubezen pa razlaga, kot ljubezen med cerkvijo in Jezusom. V hebrejščini ima naslov Šir koššinim, kar pomeni pesem nad pesmimi. Pesem je sestavljena iz osmih spevov, sestavljeni iz dialogov med zaročenko in zaročencem. V ta dialog se vključuje zbor deklet in zbor zaročenčevih bratov, ki dogajanje povečujejo. Iz tu se prepozna zbor grških starešin.

ARABSKA KNJIŽEVNOST

TISOČ IN ENA NOČ (ZGODBA O GRBAVEM PRITLIKAVCU)

Je zbirka posvetne književnosti. Nastajala je več stoletji in sicer od 8. do 16. Stoletja. To je zbirka pravljic, basni, živalskih zgodb, pripovedk, anekdot- vse pa imajo eno skupno značilnost in sicer prevzeta so subtilnostjo- so izredno občutljiva in domišljava. Tisoč in ena noč ima okensko zgradbo.

So vložene zgodbe,
ki jih Seherezoda
pripoveduje

Zgodba o Seherezadi,
ki pripoveduje
zgodbe sultanu
Šahrion-u in si z tem
rešuje življenje

V zgodbah Tisoč in ena noč se ponavljajo ali osebe ali okolje ali rdeča nit. Prvi evropski prevod Tisoč in ene noči se je zgodil v 18. Stoletju v Franciji.

SREDNJI VEK V EVROPSKI KNJIŽEVNOSTI

(5./6. Sto. – 14./15. Sto.)

Ko propade antična civilizacija oz. ob propadu Rimske države se začne razvijati odboje srednjega veka. Razvoj obvladuje in usmerja Krščanstvo. Prevzelo je monopol nad celotnim razvojem evropske civilizacije. Razvoj znanosti se opusti oz. pogled na znanost je usmerjalo krščanstvo. Literatura vseh vrst je bila pod strogim nadzorom Cerkve in v primerjavi z antiko književnost nazaduje. Cerkev in papež sta bila politična igralca v srednjeveški Evropi; krščanstvo se je širilo tudi z silo. Iz tega časa so znana cerkvena sodišča, inkvizicija, čarovniški procesi. Najbolj izobražen sloj je bila duhovništvo. Središča izobraževanja in kulture so bili samostani. Del srednjeveške književnosti je bil pisan v latinščini, po 8. Sto. Pa se začnejo izoblikovati nacionalni oz. ljudski jeziki.

Oblike srednjeveške književnosti:

1. Srednjeveške drame:

Drame poponoma zamrejo do 12. Sto., saj so označili drame za človeku škodljivo literaturo. Prikazovanje na odru so kazali, kot pokujevanje.

Začele so se pojavljati verske igre v nacionalnem jeziku, ki so se igrale na ulicah in trgih, uprizarjale pa so biblično vsebino. Cerkev je vsako igro, ki je le malo odstopala od njenih nauk, preganjala. Te igre so:

- Pasijoni – prikazovanje Kristusovega trpljenja (Škofijski pasijon)
- Misteriji – prikazovanje svetopisemskih zgodb, ki prikazujejo vse resnice-skrivnosti
- Mirakli – so igre, ki prikazujejo čudežne zgodbe svetnikov
- Moralitete – prikazuje zgodbe o čistosti in grehu v prispodobah

V Franciji so se razvile komične igre (farsa in burka (Burka o jezičnem dohtarju))

2. Junaški ep:

Je literarna vrsta, ki je nadomestila antični junaško-mitološki ep in nastajati so začeli v 8. stoletju. največ junaških epov je nastalo okrog 12. Stoletja. Najstarejši je angleški ep *Bewulf*. Nastal naj bi med 7. in 9. Stoletjem vendar pa naj bi bil napisan v 11. Stoletju.

Boj med poganskim junakom Bewulfom in pošastjo z imenom Grendel. Francoski ep je Pesem o Rolandu. Ruski ep je Pesem o pohodu Igorjevem- edini slovanski ep. Španski ep Pesem o Cidu. Nizozemski je Pesem o Niberlurgih-germanski ep, ki je zbirka zgodovinskih pripovedk in viteških zgodb. Vsi epi govorijo junaških dejanjih, vsi imajo neko povezavo z krščanstvom.

3. Viteški roman:

Pojavi se v 12. Stoletju v Franciji, nato pa se razširi v Nemčijo in Anglijo. Ti romani ne govorijo o zgodovinskih dogodkih ampak je njihova snov povezana z izmišljenimi junaštvi vitezov- plemiči ki so delali junaška dejanja v čast ljubljene dame. Najbolj znani so viteški romani iz keltskih časov(Artur in okrogla miza) sem spadajo tudi ljubezenski romani(Staro francoski roman iz druge polovice 12. Sto.- Perceval ali zgodba o gralu)

4. Trubadurska lirika:

Razvijala se je v romanskih in germanskih deželah in jo poznamo pod drugim imenom- viteška lirika. Ustvarjali in peli so jo pevci viteškega rodu imenovani trubadurji. Vitez izpoveduje izbrani dani svojo ljubezen, jo na tak način časti in zanjo opravlja junaška dejanja. Trubadurji so ustvarili kar nekaj pesniških oblik, kot so: podoknica ali serenada, balada, ljubezenska cancona in večina teh oblik so najprej razvijali renesančni pesniki. Romanca, sanšon, Carmina burana naj bolj znana zbirka posvetne lirike.

5. Sladki novi stil:

Razvil se je v Italiji v poznem srednjem veku(14-15. Sto.). Pesnik opeva svojo ljubljeno tako, da njo in njeno podobo povzdigne v nadnaravno, božansko- ženska postane nedosegljivi ideal. Dante Alighieri- dama, ki je osvojila Dantejevo srce in ji je posvetil svojo pesniško zbirko Novo življenje je bila Beatrice.

Dante Alighieri:

Božanska komedija

O avtorju: Živel je v drugi polovici 12. Stol. In v začetku 13. Stoletja(1265-1321), rojen v Firencah v plemiški družini.

Zakaj je Dante največji pesnik svojega časa?

V pesnitvi Božanska komedija je združil vsa stališča srednjeveškega sveta v zaokroženo celoto. Temelji na krščanski filozofiji in teologiji, ki sledi krščanskim predstavam o peklu, vicah in nebesih. V dogajanje so vključene številne zgodbe o resničnih ljudeh Dantejevega časa ter tudi iz prejšnjih časov. Ljubezen do Beatrice daje pesnitvi poseben čar. Upošteva, kot je tudi za njegov čas značilno, antične motive. Božanska komedija je zaradi pomena vsebine in oblikovno estetske skladnosti najpomembnejše delo v srednjeveški književnosti in s tem je tudi njen avtor največji pesnik svojega časa.

S čim je Dante vplival na slovensko poezijo?

Dante je imel izjemen vpliv tudi na slovensko književnost, saj ga je prvi pri Slovencih občudoval Matija Čop. Vpliv pa je imel tudi na Prešerna pri pesnitvi Krst pri Savici, kjer je Bogomila imela podobno vlogo kot Beatrice v Božanski komediji. Prešeren je prevzel tudi obliko Božanske komedije.

Nastajanje Božanske komedije in razlaga naslova

Nastajala je od leta 1309 do 1321. Sprva jo je avtor imenoval samo komedija(Commedia), saj je ta beseda tedaj označevala vsako delo s tragičnim začetkom in srečnim razpletom. V znak njene posebne pomembnosti je po Dantejevi smrti dobila dodatek božanska.

Namen Božanske komedije

Pesnik želi s pesnitvijo pokazati podrejenost veri tistega časa. Prikazat hoče stališča do problemov Italijanske srednjeveške družbe - nasprotje med papeštvom in cesarstvom, razpadanje verskega socialnega in političnega reda, neenotnost Italije...

Zgradba božanske komedije

Božanska komedija je ep, sestavljen iz 100 spevov. Ti so urejeni v tri dele ali kantike:

- 1.kantika – Pekel (Inferno)
- 2.kantika – Vice (Purgatorio)
- 3.kantika - Nebesa (Paradiso)

Vsaka kantika obsega 33 spevov in v začetku je uvodi spev. Kitica je tercina, verz pa jambski enajsterec. Pesnitev je napisana v italijanskem jeziku.

Na sredi našega življenja pota.

Snov Božanske komedije

V uvodnem spevu Dante opiše začetek potovanja po posmrtnih pokrajinah (pekel, vice in nebesa). Pogovarja se z dušami, ki tam bivajo, hkrati pa premišljuje o življenju in smrti, ter o večnosti in krščanski veri.

Skozi potovanje ga spremlja Vergil, rimski pesnik, s katerim skozi mogočna vrata vstopi v peklensko preddverje nato pot nadaljujeta po devetih krogih pekla:

1. krog:pravičniki pred Kristusom
2. krog:pohotniki
3. krog:požeruhi
4. krog:razsipneži in skopuhi
5. krog:jeznoriteži in z dolgočasni
6. krog:neverniki
7. krog:nasilneži
8. krog:prevaranti
9. krog:izdajalci(naj globji del pekla, kjer vlada Lucifer in se imenuje Kocit)

Mimo Kocita zdrsneti in se vzpenjata navzgor v vice. Najprej stopita čez reko Tiberio v predvice, kjer so duše malomarnežev. Nato se začneta vzpenjati po sedmih planotah gore vic,kjer se očiščujejo sedmih grehov:

1. Napuha(lev)
2. Lakomnosti(volkulja)
3. Nečistosti
4. Nevoščljivosti(leopard)
5. Požrešnosti(volkulja)
6. Jeze
7. Lenobe

Na vrhu sedme planote ga Virgil zapusti, saj kot pogan ne sme vstopiti v nebesa.Dante sam vstopi v očarljiv gozd, ki se imenuje raj in je prispodoba popolnega življenja, naravnane k Bogu, tu ga sprejme Beatrice in ga spove. Potem se okopa v reki Lete – izbriše grehe in spije vodo iz Eunoe, katera mu obudi spomin na dobra dela. Tako očiščen skupaj z Beatrice odide v nebesa, kjer se sreča z Bogom. Božanska komedija sporoča, da bi lahko imeli raj na zemlji, če bi znali živeti v ljubezni in miru.

Literarna vrsta

Božanska komedija je versko alegoričen ep; verski je zato, ker je značilen za srednji vek, saj postavlja krščansko vero v središče pozornosti. Alegoričen ep pa je zato, ker beseda alegorija pomeni figuro, pri kateri je abstraktni svet predstavljen s konkretnimi čutno dojemljivimi podobami – govori v podobah.

Interpretacija odlomka: Smrt grofa Ugolina

Prva tecrina predstavlja hranjenje z človeškimi možgani in brisanje v lasje. V naslednjih trcinah izvemo kdo sta bila grof Ugolino in nadškof Ruggieri. Grof Ugolino pove svojo zgodbo, še preden je prišel v pekel je bil zaprt v ječi. Govori o tem kako so mu sinove zaprli in zave se da bodo umrli od lakote, govori o trpljenju njegovih otrok to izrazi z verzom: v obrazkih štiri svoj obraz trpeči. Dan za dnem otroci umirajo in Ugolino jih ubije. Tistim, ki so mu ubili sinove želi smrt. Pojavi se karizem- naj bo ubit tisti, ki je kriv in ne tisti, ki ni kriv. Verzi ali miselni prestop- misel se nadaljuje v naslednji verz. Pesniška sredstva: okrasni pridevniki, inverzija, stopnjevanje, anafora, poosebitev, primera, mnogovezje, pomanjševalnice, retorično vprašanje, starinske besede, nagovor. Verz- laški enajsterec(U-). Verižna rima.

SREDNJI VEK PRI SLOVENCIH

(OKROG LETA 1000-Brižinski spomeniki- 1550 Primož Trubar prva slovenska knjiga(katekizem in abecednik))

Vstopimo v Evropsko literaturo in jezikovno dogajanje. To dobo imenujemo še:

- Pismenstvo- ljudje so se začeli opismenjevati
- Doba rokopisov- dobivamo prve zapiske v slovenskem jeziku v rokopisni obliki
- Predknjižna doba- jezikovna formulacija- jezik je ohranjen v obliki rokopisov

V tem času smo bili Slovenci pod Habsburžani in izvajala se je germanizacija in kolonizacija. Celjski grofje. Slovensko ozemlje je bilo razdeljeno na tri dežele: Kranjska, Gorenjska in Štajerska. Ljubljana dobi šele v 12. Stoletju. Kmečki upori. Središča so Stična, Pleterje, Kostanjevica, Žiče. V tem času nastane veliko ljudskega slovstva. Srednjeveško dogajanje je liturgično- verska vsebina in nastajanje z namenom bogoslužnih ciljev. Vlada Krščanstvo, posvetnih besedil je izredno malo.

1. Brižinski spomeniki(972-1039)

2. Celovški ali Rateški rokopis(ok.1380)

Nastal v okolici Rateč. Gorenjsko narečje. V njej so ohranjene tri slovenske molitve: Oče naš, Zdrava Marija, Apostolska vera.

3. Stiški rokopis(ok.1440)

Dolenjsko narečje. Zapisal ga je češki menih, ki je delal v samostanu,. Vsebuje ljudsko Velikonočno pesem, ki je prvi zapis slovenske poezije.

Faksimile- so najbolj identična in najbolj verodostojna replika originala.

4. Škofjeloški pasijon

5. Starogorski rokopis

6. Čedadski rokopis

BRIŽINSKI SPOMENIKI

Najpomembnejše besedilo slovenskega jezika in slovenske književnosti. S tem zapisom slovenske besede se je identificiral slovenski narod, ki pa je svoje ime dobil šele z Primožem Trubarjem. Zaradi izrednega pomena za postavljanje temelja slovenskega jezika ima v naslovu besedo spomeniki. Nastali so med letom 972 in 1039. Ime brižinski imajo po kraju nastanka Brižinj oziroma Fraizink. Žal Brižinske spomenike hranijo v Minchenski univerzitetni knjižnici.

Interpretacija brižinskih spomenikov:

Homilija- je preprosta pridiga na podlagi odlomka iz svetega pisma. Sodi med polliterarna besedilo, ker ima liturgični značaj(verska vsebina), z jezikom-slogom dosega estetski učinek pa je značilnost umetniškega besedila. Obvezen element je versko-moralni nauk, ki je izražen neposredno ali pa ga morajo verniki odbrati sami.

Ded naš- Je Adam, naši predniki. Z grehom, ki ga je Adam naredil je na zemljo prišlo vse zlo. Metonimija, stopnjevanje, mnogovezje. Prvih 35 vrstic je 1. Del 2BS. Je izhodišče, v katerem našteje zla dela(mrska dela). Bratje, sinovi Božji, sinki- poimenuje vernike. V drugem delu pa nagovarja dobra dela oz. v osrednjem delu zapiše kako se lahko približaš Bogu. Svetnik- dobra božja dela. Našteva telesna dela usmiljenja. Izhaja iz evangelijev. Literarna sredstva: antiteza-ločevanje med dobrim in zlom, dobra dela in slaba dela; podvojitve; besedna inverzija, stopnjevanje, mnogovezje. Drugi del: 35.104- kako so naši predniki trpeli. Kesanje- poziv k pokori, spovedi; pojdite k najbližjem duhovniku in se spokorite, da boste lahko mirno živeli- to je glavna ideja Brižinskih spomenikov. Dobrovsky- češki jezikoslovec, ki je prvi obvestil Janeza Kopitarja da so BS slovenski.

PRIMOŽ TRUBAR

Napisal je 24 knjig: 22 v slovenščini in 2 v nemščini. Znana dela: Katekizem in Abecednik, Ta evangelij sv. Matevža, En regišter...Ena kratka postila, Cerkovna ordninga, Tri duhovske pejsni, Ta celi nov testament.

Renesansa in Humanizem

Odmik od vere. Renesansa pomeni prerod, novo rojstvo. Splošno umetnostna smer. Humanizem je pa miselno in duhovno gibanje, ki spreminja pogled na človeka, razvoj civilizacije, znanosti. 14. Do 16. Stoletje. Humanizem-homo in humanos(človek in človeško). Antropocentrizem(v središču je človek). Odmik od vere in Boga. Glavni cilj humanizma kot gibanje je osvoboditi človeka slepega zaupanja v cerkev in mu ponovno odpreti oči do lepote človek in njegovega duha, narava, umetnosti, lepote antike.

Značilnosti humanizma(izražajo se v renesančni umetnosti):

- Antropocentrizem
- Individualizem-poudarek je na posamezniku
- Senzualizem-poudarja čutna doživljanja in razumevanje sveta
- Esteticizem-poudarjanje in obujanje lepega, ponovno postavijo kriterije lepega
- Reopogonizem- obujanje antike, antične umetnosti.

Ponovna težnja poumetnosti- zato je renesansa tako bogata z umetnostjo.

- Empirizem-veda ki poskuša svet spoznati in dokazovati z metodo poskusov.

Erazem Rotterdamski(Hvalnica norosti)

Humanizem in renesansa se razvijata med izobraženimi meščani in plemiči, najmočnejša pa je bila v Italiji. V Dubrovniku pa je bila renesansa prav tako kot v Italiji.

Predstavniki: Marin Držić:komedija Dundo Maroje

To je čas izumov in odkritij: 1445-Gutenberg(prva tiskarna), 1492 odkritje Amerike, Nikolaj Kopernik-holocentrični sistem, Galilejo Galilej-teleskop, dokazal da je v središču sonce in da se zemlja vrti okoli nje. Vzpon meščanstva. Renesansa se opazi v vseh literarnih zvrsteh:

- Pripovedništvo- razvile se krajša in daljše oblika pripovedništva, romani(Don Kihot)
- Dramatika- veliko oblik dramatike od tragedije do komedije(W. Sheakespear). Največ teh del je prevedel Župančič
- Lirika: retorika:sonet,Sheakesper

DON KIHOT

Nasprotja v Don Kihotu:

Viteški roman- parodija na viteški roman

Don Kihot- sančo Pansa

Idealizem- realizem

Spremenil svet- materializem

Stvarnost- iluzija

Dobra dela- slaba dela

Visok, suh, star- nizek, čokat, trebušen

Na kljusetu- oslu

Njegova ideja zamre- je tragičen junak- propade njegov življenjski cilj, ne uresniči svojega poslanstva. Če se postavimo v vlogo don Kihota je ta zgodba tragična, če pa se postavimo v vlogo Sančo Panse pa smešna. Moto je uvodna kitica, verz, misel s tem napovemo dogajanje v poglavju.

Parodija- predelava nekega dela v komično delo včasih tudi pretirano.

Roman- je najdalša pripovedna oblika, ki se je izoblikovala v antiki, izpopolnila v srednjem veku se oblikuje viteški in ljubezenski roman in dokončna oblika novoveškega romana pa dobimo ravno z Don Kihotom. Najbolj tradicionalna oznaka romana je , da je to zrcalo svojega časa, kar pomeni da mora roman upodobiti takratno družbeno, zgodovinsko situacijo iz katere izhaja. Roman mora meti zaključkom zgodo oziroma fabulo z svojim začetkom,

koncem in idejo. Tradicionalni roman lahko obsega daljše časovno obdobje tudi več desetletij. Roman je lahko zgrajen:

- Sintetično-kronološko v časovnem sosledju
- Analitično-iz sedanjosti v preteklost
- Sintetično-analitičen-kombinacija obeh(prepletata se dve zgodbi)

V romanu lahko nastopa večje število oseb lahko tudi cele generacije, lahko je glavni junak narod, lahko pa je število oseb omejeno na manjše. Glede na snov poznamo veliko vrst romanov: ljubezenski, viteški, pustolovski, zgodovinski, biografski, avtobiografski, družbeni, psihološki... Z don Kihotom so bili postavljeni temelji tradicionalnega romana.

Donkihотовstvo: nora dejanja, ničla dejanja, idealistično dejanje.

F. Petrarca: Sonet:O blažen bodi čas...

Renesančna lirika, humanist. Bil je neopaganist, kartograf. Velja za ustanovitelja klasičnega soneta pri evropski liriki, imenujejo ga oče evropskega pesništva. Laura je bila ljubljena Petrarca. Njej je posvetil vse sonete. Problem je bil da je bila že poročena in zato je bila za Petrarca nedosegljiva. Napisal je 367 pesmi od tega 317 je sonetov. Zbral jih je v pesniško zbirko Canzoniere.

Sonet je stalna lirska pesniška oblika. Sestavljen je iz dveh kvartin in dveh tercijn. Verz je laški enajsterec-jambski enajsterec.

Njen hod ni bil kot hodijo dekleta

$5 \frac{1}{2} 5 \frac{1}{2}$ jamba. Rima je v sonetu: v kvartinah oklepajoča in v tercijnah prestopajoče.

Notranja dvodelnost. V kvartinah pesnik poda neko podobo, zastavi temo, nakaže problem; v tercijnah pa izpelje v idejo, sklep ali pa prenese podobo iz kvartin na osebna lastna občutja. Pojavi se vpliv na druge pesnike, ki se imenuje petrarkizem-je poezija kasnejših obdobj in avtorjev, ki je nastajala pod vplivom Petrarkovih sonetov. Pisati morajo sonete, tema sonetov mora biti ljubezenska in to nesrečna.

Sonet št. 61

Sonet izraža čustva in občutja, ki jih je Petrarka razvil, ko je prvič zagledal Lauro. V njegovih zapisih obstaja točen datum, kdaj jo je prvič srečal. Blažen-blagrovati-častiti, slaviti
Prva kitica: čas, kraj ko je srečal Lauro blagruje. Petrarka je tako zaljubljen, da je postal njen suženj. Je nepokvarjena, brez zunanjih vplivov-prvinska. Prevzet je bil od njenih oči »in blažen mesec, leto, blažena kri«

Druga kitica: Petrarka je očaran od Laure-Amor povzroči ljubezen-neopaganizem. Ljubezen ni srečna

Tretja kitica: časti vse vzdihe, besede, ki so namenjen Lauri, ne obžaluje jih.

Četrta kitica: časti vse verze, ki so namenjeni njej.

Izraža bolečino razočaranje žalost.

Pesniška sredstva: rima v prvih dveh kiticah je prestopna, paralelizem členov, nasprotje, stopnjevanje, mnogovezje, miselni ali verzni prestop, anadiploza, primera, metafora – preimenovanje, ritem.

William Shakespeare

Od 1564 do 1616 v Stratfordu v Angliji. Njegova dramska in pesniška dela sodijo v vrh angleške, evropske in tudi svetovne književnosti. Bil je solastnik in sooblikovalec znamenitega gledališča Globus. Dela: kot pesnik je napisal okrog 154 sonetov. Njegovi soneti so drugačni od Petrarkovih sonetov in sicer repati sonete. Kot dramatik ustvari in postavi temelje novoveške dramatike. Deli jih v pet dramskih skupin:

- Tragedije: Romeo in Julija, Hamlet, Julij Cezar, Kralj Lear, Othello, Macbeth, Antonij, Kleopatra.
- Komedije: Komedija zmešnjav, Ukročena trmoglavka, Mnogo hrupa za nič, Sen kresne noči, Konec dober, vse dobro
- Kraljevske drame: Dva dela o biografiji angleških kraljev- Rihard II., Henrik IV., Rihard III., Henrik V.
- Tragikomedije: Troilus in Cressida
- Romantične igre: Zimska pravljica, Vihar, Cymbeline

G. Boccaccio:

Dekameron(Novela o sokolu)

Je predstavnik renesanse in zaradi pomembnosti ga nekateri imenujejo oče italijanskega pripovedništva. Rodil se je leta 1313 v Parizu, mama je bila Francozinja oče pa Firenčani trgovec. V času študija se je preselil v italijanski Neapel. Zato ga štejemo med italijanske pripovednike. Umrl je leta 1375 v Firencah. Dekameron je njegovo najpomembnejše besedilo- je zbirka 100 novel. Napisal je še: Filocolo(Napor ljubezni), epska pesnitev Filostrat(Premagan v ljubezni).

Dekameron:

Je besedilo oz zbirka 100 novel, ki je celoti napisano v Italijanščini. Nastajalo je v letih 1348-53. Prvič izdan v slovenščini je bil leta 1926. Dekameron pomeni: deka(deset) hameron(dni)- iz grščine. Ima okvirno zgradbo. V okvirju je časovna opredelitev in pojasnilo v kakšnih razmerah in zakaj so novele nastale. V okvirju izvemo, da se je deset mladih Firenčanov umaknilo na podeželje, da bi se zaščitili pred kugo. Ker je bilo mladeničem dolgčas, so si pripovedovali zgodbe. Deset dni , vsak dan deset ljudi in dobimo 100. Tiste zgodbe, ki so si jih pripovedovali so novele: Novela o sokolu. Najpogostejša tema je ljubezen, motivi pa so: razočaranje v ljubezni, erotična ljubezen, viteška ljubezen, hrepenenje v ljubezni in tudi prešuštvo. Pomemben element teh novel je tudi humor in vse so zgrajene po dramskem

trikotniku- da bo čim bolj napeta. Fanti so si vnaprej določili temo vse novele so tipično renesančne, kar pomeni, da so pripovedne osebe lepe duhovno in telesno, poudarjanje je vrednost čutnih užitkov, osebe so pametne, zvite, drzne skratka humanistično-renesančne.

Novela o sokolu

To je 9 novela 5. Dne. Njena tema je ljubezenska, vendar le duhovna in ne erotična. Oba glavna junaka Friderik in Giovana sta plemenita, viteška, idealna.

Novela je krajše epsko literarno besedilo in obliko novele je utrdil Boccaccio ravno z Novelo o sokolu. Zato pravimo da imajo novele zgradbo po »sokolji teoriji«. Novela se odvija na temelju enega dogodka, v katerem ima ključno vlogo kakšen predmet oz. žival.

Nastopa majhno število oseb. Dogajalni čas je kratek in ne posega v širše družbeno dogajanje, novela ostaja na osebnem. Dogajalni prostor je zožen ima zgradbo po dramskem trikotniku, pr katerem je vrh na koncu, konec je presenetljiv. Novela je priljubljena literarna zvrst, prvo moderno novelo oz. gratesk je ustvaril nemški pisatelj Franc Kafka.